

Gabriel Arestik “*mailu batekin*” poema bildumari jarritako hitzaurre apokrifo bi

JON KORTAZAR¹

Sarrera

Mailu batekin: Biola batekin (2016) Gabriel Arestiren (1933-1975) Paulo Kortazarrekin batera lana argitaratzen ari nintzela, “Mailu batekin. Poema-bilduma laburretik” (1964) poema bilduma berriz irakurtzeko aukera izan nuen eta zenbait ezustekoren aurrean aurkitu nintzen. Historia *Mailu batekin: Biola batekin* liburuaren sarreran kontatu genuen. Liburu hori Euskaltzaindiak eratzen zuen Lizardi sarira aurkeztu zuen poetak 1962an. Ez zuen saririk irabazi eta bilduma hartatik harturiko bost poema argitaratu zituen *Egan* aldizkarian plazaratu zen “Mailu batekin” poema bilduman. 1965ean berriz aurkeztu zuen bilduma sari hartara, aldaketa nagusi hiru eginaz, ordea: izenburua aldatu zion; *Euskal Harria* jarri zion une horretan; poemen ordena aldatu egin zuen, joera politikoagoa emanez; eta *Eganen* agerturiko bost poema haien ordez, beste bost sartu zituen bilduman.

Historiatxo hori pausoz pauso jarraitzen nuen artean, *Eganeko* “Mailu batekin” berriz irakurtzeko eta aztertzeko beta izan nuen. “Mailu batekin” bilduman guztira 11 poema ageri dira (19 zenbatu zituen egileak, baina zenbaki batzuk falta dira eta “Aialako Konterria” bitan

---

[1] Lan hau Eusko Jaurlaritzak babesten duen Ikerketa Sareen partaide den LAIDA (IT 101216) Ikerketa Taldearen lanaren barnean kokatzen da.

banandua agertu zuen; beraz, guztira hamar poema dira). Esan dugunez, 5 *Mailu batekin: Biola batekin* bilduma garai hartan ezezagunetik datoz. Bildumaren asmoa ordu arte Arestik egindako poesiaren irudia ematea zen.

Mailu batekin: Biola batekin liburutik hartuak ziren: “Antigoaleko profezi-liburu batean irakurria” (II), “Aialako Konterria” (IV eta V), “Errege godoak” (VII), “Tolstoi” (IX), “Kopla gisa zuhur batzuk neurri nagusian” (XI) eta “Errefrauak” (XIX): poema liburuan askoz gehiago idatzi bazituen ere, *Eganen* zazpi besterik ez zituen eman. Beste laurak musikatuak izan ziren: “Intxina” (I), Andoni Arregiren musikarekin lagundua izan zen poema, “Zeruetan Jainkoa” (XII), “Euskal Lieder” (XIII), Noraren izenaren inguruan osaturiko poemak; eta “Nora?” (XIV) Rafael Castrok musikatu zituen poemak. Denborak aurrera egin ahala, *Euskal Harria* liburuan argitaratu zituen gehienak.

Hitzaurre apokrifo bi

“Mailu batekin” *Eganeko* bilduma ez zen ezezaguna. Karmelo Landak eta bere kideek bere *Arestiren Lan literarioak* (1986) edizio erraldoia agertu zutenean, kontutan hartu zuten bilduma, dudarik ez, bestela ez zen agertuko edizio horretan beste inon agertu ez zen eta *Mailu batekin: Biola batekin* baino ez zen “Kopla gisa zuhur batzuk neurri nagusian” poema.

Baina, agian, poema bila ari zirelako begietatik joan zitzaizen poemak ondoan ziren bildu ez zituzten beste testu bi. Poema bilduma horren aurrean izan nuen lehen ezustekoa berezia izan zen: Poemen aurretik hitzaurre bi daude eta ez nolanhikoak: lehena Mikel Arrutza (guk hemendik aurrera Arruza idatziko duguna) jaunarena omen da. Eta bigarrena Jurgi Oteiza jaunarena.

Artikulu honek helburu bi ditu: lehena, *Arestiren Lan literarioak* bilduman ageri ez ziren testu biak berriz euskal literaturaren historiara ekartzea, erakartzea, eta bigarrenez, Arestiren irudian zerbait sakontzea: orain arte Arestiz eman den irudia oso iluna izan da, bere azken urteetan sortua eta oinarritua, gizon mingotsa, malgizona, eztabaidaz eta arrabioz ongi hornitua. Baina bada beste Aresti bat ere, bere alaba Anderek gogoratu duen bezala, askoz ere alaiagoa, ironikoa. Eta hitzaurre hauetan ageri den pertsona oso umoretsua da, ironia maisutasunez,

ozpina falta ez badu ere batez ere Arruzaz ari denean, erabili ohi duen idazlea.

Hitzaurre biok Arestiren umorezko literaturaren berri eman dute eta bere joera eta bizitza literarioa ezagutzeko beta eta modua.

Mikel Arruzaren izenean emaniko hitzaurrea: **Horri eta Urri**

Lehen apokrifoa Arruza jaunarena (1890-1966) omen da. *Mailu batekin: Biola batekin* liburuaren aurkezpenean azaldu genuenez, arrazoi bi zituen, edo erabili zituen Arestik Arruzaren lana irriz tratatzeko. Garbizaletasuna zen lehena, bere lanari egindako kritika ondoren. Arruza jauna oso garbizalea zen. Honela mintzo izan da Ibon Sarasola berriki Arruzak Arestirekin izan zuen harremanaz: “Aresti garai hartan ezagutu genuenok ondo dakigu Gabrielelek bihotzez gorrotatzen zuela Miguel Arruza Eguia, *Arrugain*, *Garbi* eta *Garbi Zale Zarra* goitzenak erabili zituen euskal idazlea”. (Sarasola 2016).

Arruzak gerra aurretik egin zuen batez ere lanik garrantzitsuena. Juan San Martinen *Escritores euskéricos* lanean (1968: 40) bere Antonio Truebaren itzulpena aipatu izan da: *Etxe kalte* izenburuarekin, baina ez da esaten, adibidez, gerra aurrean Euskal Autonomiako Estatua jarri zuela euskaraz. Bere ezizenak garbi adierazten duenez, “garbi zalea” zen.

Baina, beharbada, Arestik ez zuen kontutan hartuko *Gaceta del Norte* 1961ean ez bazuen bere *Tobera* kritikatu. Honela idatzi zion Arestik Juan San Martini bere haserrea adierazteko:

“Bertan aldaketatxo bat egin nuen, gauza faltso bat esan baitzenuen.[...] Arrutzaz baitdiozu inoiz ez zuela erderazko artikulua bat ere idatzi, eta hori ez da egia. Bilbaoko “La Gaceta” behin idatzi zituen nire kontrako erderazko artikulua bi, nire “Tobera”z kristorenak eta bost gehiago esanaz, 1960-garren (sic) urteko Maiatzaren 13-an eta 15-an, gogoratzen naizenez”.

Artikulu horiek izan ziren apurketaren tximista, zalantzarik gabe. Gehiagotan ez zion Arestik Arruzari barkatuko. Ezta ere, ikusiko dugunez, bere heriotza orduan. Dena dela oker bat dago: *Tobera* 1961ean agertu zen; beraz artikulua horiek 1962koak izan behar dute.

Lau aldiz aipatu zuen Arestik Arruza bere lanetan:

- a) *Harri eta Herrin* (1964) lehen aldiz, abizenarekin hitz jokoan egin zuen: “Australiako kangurua/ eta Mikel/ Gezurra”. Azken “Gezurra” hori, Arruzarekin egindako joko ironikoa litzateke.
- b) *Euskal Harrian* (1967) agertu zuen “Est, est” deituriko poeman, garbizalekeriaren eta euskara klaroaren arteko eztabaida gai gisa harturik. Kontuan hartu behar dugu Arruza 1966an hil zela, eta beraz, poema haren heriotza ostekoa dela, eta neurri horretan krudela.
- c) “Euskal Komedia” deituriko poema aipatu izan dugu kritikarekin loturik ageri da. Hain zuzen ere *Gaceta del Norten* Arruzak agerturiko artikuluekin. Testuan zuzen aipatu zuen Arestik “Iparreko Gazeteak” egin ziola kalte. Beraz, badirudi 1962tik hurbil egindako poema dirudi. Eta bertso hauek horren adierazle izango lirateke.

“Lengo batean, emon eustazan
sekuluako azoteak”.

- d) Laugarren aipamena eskura dugun hitzaurre hori litzateke. Eta kronologia hautsi dugu, hain zuzen ere, testu apokrifoa honetan dugulako gaurkoan gure arreta.

Idazle bion arteko lotura ez zuen eztitu Arruzak 1965an Arestiri bidali zion, eta neurri batean hitzaurre honi erantzuna zen, Gabon txartelak. Arestiren bidez dakigu haxe idatzi ziola Arruzak: “NAVIDADEAK ETA AÑO NUEVOA FELICIDADE COMPLETOAREKIN PASATU, ACADEMI VASCONGADAKO AMIGOAK”.

Pentsatzekoa da hitzaurreak ez ziola graziarik egin Arruzari eta Gabon txartel horrek ez zion grazia txintarik egin Arestiri.

Erretorika klasikoan ironia irudiak pisu berezia zuen. Bire Mortara Garavelliren (1988: 190) ustetan haxe da definizioa:

“La ironía (en gr., *eirónéia* “ficción”, de *eirón*. “el que pregunta” [fingiendo que no sabe]; en lat. *simulatio* “simulación”; *illusio* “engaño” “falacia”, *permutatio ex contrario ducta* “cambio [de sentido] por lo contrario”) estaba incluido en los tropos en los tratados tradicionales”.

Egile berak beste teorikoen iritziak jarraituz, Arestik hemen Arruzari egotzitako testuan erabilitako estrategiak aipatzen ditu:

“Predomina la concepción de la ironía como antífrasis o “inversión semántica” (ironía es decir lo contrario de lo que se cree y de lo que realmente es), pero no faltan referencias a los fines (burlarse de alguien o de algo, escarnecer), al carácter paradójico y alusivo de la alteración irónica, a las ventajas que ofrece (la idea es de Freud) “para esquivar fácilmente las dificultades de las expresiones directas” y a su parentesco con lo cómico. Lausberg menciona su condición de cita (“la ironía como tropo de palabra es el uso del vocabulario característico del adversario [...] con la firme convicción de que el público reconozca la falta de credibilidad de este vocabulario): lo que se entiende por “hacerse eco” de otro discurso [...] Desde esta particularidad, los distintos tipos de ironía podrían interpretarse [...] como “*menciones* (generalmente implícitas)”, como el *eco* de un enunciado o de un pensamiento del que el hablante quiere subrayar su error, inadmisibilidad, inoportunidad o inadecuación” (1988: 190-1).

Aipua luzea da eta bere hizkera bereziarekin, baina oso aproposa dugu Arestiren helburuak eta teknikak ezagutzeko. Garbi dago Arestiren hizkera mota erabiliz Arruzaren iritzien “errakuntza, joera onartezina, desegokitasuna eta errealtatetik urruntasuna salatzea izan zirela Arestiren helburu nagusiak.

Teknikari gagozkiolarik hiru dira nagusiak hitzaurre apokrifoan:

1) Ironiaren ispilu doblea: Arestik ez du ironia erabiltzen Arruzaren hizkera parodiatzeko, berez parodia bi erabili ditu hitzaurre apokrifoan: Arruzari erantsi dio Arestiren hizkera mota, “mordoiloa”, baina muturrera eramana; beraz irakurleak badaki Arruzak ez lukeela hori idatziko dagoen moduan behintzat, baina ideologiaren aldetik testuak Arestik inondik inora pentsatuko ez lukeena adieraziko du, agian Arruzak pentsatzen duena azken muturrera eramana; beraz irakurleak badaki Arestik ez lukeela hori inondik inora pentsatuko. Hizkeran Arestiren hizkera parodiatzen da, pentsakizunean Arruzarena.

Garbitasunetik oso urrun dagoen hizkera erabiliz, Gabriel Arestik Arruzari eransten dio euskara “klaroa”, hark garbizale izanik, onartuko

ez lukeena. Baina hizkera parodiko horretan nazionalismo tradizionala-ri eragozten zaizkion ideien kritika dago:

a) Industriaren aurkako joera.

Aipuak argiak dira. *Euskal Harrian* agerturiko poemak esaten duen bezala, “Altos Hornosko argiak dira” poetak ikusten dituenak, eta ez mundua birrintzeko Jainkoak bidalitako sua. Hemen ere topiko hori erabiltzen da, baina industrializazioak pertsonak esklabo bihurtu dituela adierazteko:

“Altos Hornosko – argia – zeruan – dut ikusten: - argi madari-
katua! – zeinbat gizarajo – dituzu – ondatzen.

Gizonak al dira? – esklaboak ote?, - edo ta, - arima bako anima-
liak?” (1964: 51).

Kapitalismoaren aurkako esaldiak badirudite ere, bat-batean age-rian geratuko da ahots poetiko faltsu horrek ezin dituela etorkinak onartu:

b) Etorkinen aurkako iritzia.

Langileak animaliak badira, okerragoa da Rekaldeberriko deskriba-pena:

“Ilundu zait berriz – eguzkia- Errekaldeberrin – nago orai, - zer
ikusten dut – emen – alegia? – Gizon eta emakume, - neska eta
mutil – atzerri jendia: au al da – au gure erria?.

Aipamenak okerrera egin du zeren pertsona horien egoera latza azaleko iritzian bukatzen da:

“Automobillak – ugari – autobusak eta trolebusak; - aparka-
tzeko – tokirik ez. - Problema tremendoa, - gure gaurko – pro-
blema au! – Nun aparkatuko – ote gera – laister – euskaldu-
nak?”.

Dena dela, laster ageri da Euskal Herriaren gaia eta zein ote den benetakoa:

“Lurrez aldatu – bearra dugu, - Euskalerriko – semeak”.

c) Berritasunaren aurkako jarrera.

Arruzaren ideologia atzerakoia agertuz, eta hartaz irri eginik Arestik garbian uzten du berritasunaren aurka duen jarrera. Berritasuna ukatzen duen jarrera horrek alde bi ditu. Poesia berriaren aurkakoa da lehena:

“Au da egungo- poesi berria;- leenagoko- poetak- ez dira- gauza.- Tentelkeri- utsak- baizik- etzituzten- esaten- leenagoko-poeta- zaharrak [...]

Bijoaz- zorionean- atzoko- txotxolokeriak,- betoz- ordu onean,- actualidades (sic)- adornaturiko- ideia- berriak.

Populuak- artuko ditu-bai,- kontentuz- beterik,- gure modernismoak- eta utziko- betiko- oskurantismoa”

Hizkeraren erabilerak (errepikapenak, erdarakada gordinak) garbi adierazten dute testuaren gogo ironikoa. Gainera, baina, zuzen-zuzen eman du Arestik, ahots parodikoaren berritasunaren aurkako gogo gogorra. Ez da soilik hizkera salatzen dena; batez ere berritasunaren eta gaurkotasunaren aurka ageri den iritzia da bilbotarrak salatu nahi duena Arruzaren pentsakizunean.

d) Euskara ulerkorraren parodia.

Garbi baino garbiago dago Arruzaren eta Arestiren artean dagoen desberdintasunik handiena hizkera ulertzeko moduan zegoela. Arestik euskara ulerkorraren alde erabili ohi duen hizkera ironiaz eta irriz erabili da hitzaurre apokrifo honetan. Ahots apokifroak ulerkortasunaren ezaugarriak muturrera eraman ditu eta exajerazio horretan, joera azken punturaino eramanaz irria agerian uzten du.

“Baskuentze- klaroan- ari gera- gaur,- olatu berriko- **Beatles**-gazte- ulesapa- lezeak [...]

Munduan- eztago- baskuentze- modernu- au baiño- idioma oberikan.

Preparatuak gaude- gaurko- gazte- beatleszaleak,- Baskoniako idioma guzia- erderazko bokabloz- betetzeko. Ori izango- dugu- benetako- baskuentzea”.

Ez da zalantzarik “olatu berri” horrek Juan San Martinen *Uhin berri* euskal poesiaren antologia aipatzen duela. Baina parodiak bere azken

indarra hartzen du Arruzak Gabonetako zorion gutun hartan jarritako “Akademia Vascongada” hura Arestik erabili duenean:

“Eztugu- bear- leengo- Euskaltzaindiarik,- Akademia- Baskongadea- zabalduko dugu- orai”.

Oteizaren izenean emaniko hitzaurrea

Oteiza hitzak eta Arruza abizenak errima mantentzen dute. Baina hitzaurreak desberdinak dira. Bigarren hitzaurre apokrifoa Jurgi Oteizaren izenean ageri du Arestik. Arruzak idatzi omen zuena prosa itxurazko bertsoz idatzita dago. Oteizarena aldiz gutuna da, eta horretan ere ironia ospindua da nagusi, Oteizaren umorez jantzitako irudia ageri duela.

Zalantzarik ez, bigarren hitzaurre hori askoz ere leunagoa da, eta Arruzaren izenean idatzi den testuarekin gertatu den bezala, honek ere baditu loturak Gabriel Arestiren lanetan. *Harri eta Herri* poema entzute-sua dago:

“Nik ez tut Jurgi Oteiza eskultorea ezagutzen.
Baina hainbeste bider ikusi ditut haren harriak,
Haren apostoluak,
Bularretik eginikako baten ttua
Edo gurdi batek zapaldurikako arratoiaren hilotza
Balira bezala
Kamino gaitz horretako bazterretan
Ereririk” (Aresti 1986 b: 99).

Pere Ballart-ek, ironiaren teoriko nagusiak sei ezaugarri jarri dizkio ironiaz baliatzen den testuari:

“Mi tesis, pues, consiste en que toda ironía (desde el enunciado más conciso al discurso más extenso, desde la simple antífrasis a la más sofisticada de las ficciones) debe satisfacer para ser considerada como tal una serie mínima y cerrada de condiciones, que entiendo deben pasar por la posesión de todos y cada uno de los siguientes rasgos: (1) un dominio o campo de observación; (2) un contraste de valores argumentativos; (3) un determinado grado de simulación; (4) una estructura comunicati-

va específica; (5) una coloración afectiva y (6) una significación estética” (Ballart 1994: 311).

a)Ikusmira.

Ikusmira edo narratzaile ironikoak hartzen duen ikuspuntua dela eta, Pere Ballartek adierazi du testuaren balio ironikoa, testua irakurri ostean gertatu ohi dela irakurlearengan. Gure kasuan, Arestik hitzezko ironia erabili du fikziozko hitzaurre horretan. Arestik Oteizaren hizkera moduaren parodia adieraziko du, batez ere artisten hizkera aldrebesa eta berezia parodiatuz: sintaxia trukatur: “Gabriel, atzoko arratsaldean (haren zai nengoen), zure liburua heldu zitzaidan”, beharrezko ez diren parentesiak sartuz, eta hutsalak diren iritziak (alferrik) indartuz horrela, eta artistaren estilo nahasi eta hanpatua: “Zure liburuarekin sentituta (gure Gorputz haundi honetan), nire bizitzako zorionik haundiena”.

b) Argumentuen kontrastea.

Testu ironiko batek egiaren eta antzaren arteko kontrastean jarri ohi du bere balio nagusia. Baina Oteizaren benetako diskurtsoa hemen, hitzaurre honetan, antzaren bidez agertu da. Ziurrenik ez zuen Oteizak “benetan” horrela hitz egingo, baina badu testuak erabiliko zukeen estiloaren antza. Batez ere diskurtsoaren hausturetan, eta haustura, batez ere, parentesien erabilpenean datza eta entzuleari egindako galdera zuzenetan: “Elorrio ezagutzen duzu?”.

c)Simulazioa.

Ballartentzat “ironia zalea beti da fingidorea”. Horrela adierazi du irudiaren sena:

“El ironista es siempre un fingidor que cuida de que sus verdaderas opiniones queden al abrigo de una cierta afectación, único indicador de que su sinceridad no es, ni mucho menos, completa”.

Oteizaren ahotsa imitatuz, haren tonuaren handinahia aipatuz; Arestik bere irudi ironikoa agerian uzten du. Hitzaurre apokrifoaren oinarrian, Arestirekin bat egiten duela irudikatzen duen Oteizaren ahotsa dago. Baina bene-benetan ez du Aresti agertzen, bere burua soilik entzuten duen ahotsa da irudikatu zaiguna simulazioa agertuz.

d) Egitura komunikatibo berezia.

Garbi dago edozein testu ironikok irakurlearekiko arriskua agertu dezakeela; hain zuzen ere, batzuk ironikotzat har dezakeena, beste batzuk zuzena eta serio gisa hartzea. Beraz, exajerazioa bihurtuko litzateke diskurtso ironikoaren marka nagusia. Garbi dago hitzaurre biak konparatuz gero, askoz ere garbiago dela Arruzarekiko egindako jolasa, eta ostean, ez hain garbia Oteizarekin egindako, hartan exajerazio puntuak handiagoak direlako. Hura sarkasmoa zen, beste hau parodia. Eta komunikazio jokoa, agian, ez da hain garbia kasu honetan. Dena dela, diskurtso sublimea: “Arima atera nuen maginatik”, diskurtso arruntarekin kontrastean dago: “ohearen gainean jaurtiki nuen nire gorputza”, eta bien arteko joko horrek sortu du egitura komunikatibo berezia, irakurlearengana diskurtso ironiko gisa helduko dena.

e) Kolorazio afektiboa.

Ironia mota guztiak ez dira berdinak. Badira irria sortzeko jaio zirenak, badira pertsonaia bat gorrotarazteko eginak, beste batzuek irakurlearen hausnarketa bilatzen dute, eta beste batzuek errealitatean ager daitezkeen kontrajarpenetan jarri dute arreta (Ballart 1994: 321). Kolorazio afektiboa desberdina da guztietan. Arruzarenak ahotsarekiko gorrotoa bilatzen duen artean, bigunagoa da Oteizari eskainitakoa. Bata gogor aurkeztu du Arestik, bestea zoro gisa baina ero maitekor gisa.

f) Joera estetikoa.

Ironiaren erabilerak zerikusi du, Ballarten ustetan (1994: 323), egi-learen helburu estetiko nagusiarekin. Zein liteke bada, Arestiren asmoa Arruzaren estetika eta Oteizaren estetika kritikatzu? Bere hizkera poetikoaren alde egitea kasu batean, eta gehiengoaren aldeko bere estetika-ren defentsa beste aldetik.

Harri eta Herri-n Oteizari buruz idatzi zuen “Profeta bati (Jorgi Oteizari azaldu nahirik)” manifestu poetikoan, Arestik garbi utzi zuen bere estetika zerikusi gutxi zuela eskultore nagusiak egiten zuenarekin:

“Jurgi Oteizaren eskultura konprenitzeko
Bista luzearen behar da
Baina nire poesia konprenitzeko
Ezta behar
Belarri zorrotzen,
Agian
Harek listoentzat eskulpitzen zuelako,

Eta nik
Tontoentzat
Eskribitzen
Dudalako” (1986 b: 109).

Dena dela, Oteizaren hitzaurre apokrifoa poema horretan aipaturikoa poeman erabilitako ideia batean oinarritzen da: Aresti eta Oteiza pertsona bakartiak dira inguru gogor eta gezurtiaren erdian. Eta Oteizaren diskurtso faltsuak antzekotasun hori indartzen du, konturatu gabe, baina, Arestik bien arteko diferentziak oso kontutan zituela.

Ondorioak.

Artikulu xume honen helburua Gabriel Arestiren lan ahaztu bi berri berbaloratzea izan da, al de batetik, eta bere irudi komikoa azalean jarri, ironiaren azterketa eginez, hitzaurre apokrifo bi azalduz.

Eta bukatzeko orduan, ironiaren izaera bikoitzaz hitz egin nahi nuke. Mortarak gogorazten duenez, ironiaren izaera kontraesankorra da: batetik behar dugu analisia egin eta bere espresabide erretorikoak antolatu, eta aldiz, eta une berean, espresabide horietatik ihes egiten du:

“El cuidadoso análisis de Mizzau separa los aspectos semánticos (la antífrasis) y pragmáticos de la ironía, debate sus ambigüedades, y las inversiones paradójicas, describe las intenciones con las que se produce, los sobreentendidos, la condiciones a las que se somete, sus relaciones con el humor, sus funciones en la interacción comunicativa [...] La “zona de incertidumbre psicológica” en la que vive esa figura proteiforme ha sido batiada por Jankelevitch: la ironía es el “deshincharse” del énfasis y de la seriedad; quiere inducirnos a redimensionar el mundo y a nosotros mismos, pero no es superficialidad ni futilidad, sino más bien pudor, mezcla de risa y llanto” (Mortara 1988: 191-192).

Hori guztia erakutsi nahi genuen Gabriel Arestik Mikel Arruza eta Jurgi Oteizaren ahotsetan jarritako hitzaurre apokrifo bietan.

Bibliografia

- ARESTI, Gabriel (1964): "Mailu batekin. Poesia-bilduma laburretik". *Egan*. 1-6. 51-67.
- , (1986, a): *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -1. Lehen poesiak*. Karmelo Landa edizioa. Susa. Zarautz.
- , (1986, b): *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -2: Harri eta Herri*. Karmelo Landa-re edizioa. Susa. Zarautz.
- , (1986, c): *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -3: Euskal Harria*. Karmelo Landaren edizioa. Susa. Zarautz.
- , (1986, d) *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -4: Harrizko Herri Hau*. Karmelo Landaren edizioa. Susa. Zarautz.
- , (1986, e): *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -10: Artikuluak, Hitzaldiak, Gutunak*. Karmelo Landaren edizioa. Susa. Zarautz.
- , (2016): *Mailu batekin: Biola batekin*. Jon Kortazarren eta Paulo Kortazarren edizioa. Bilboko Udala.
- ATXAGA, B. (2000): "Aresti eta bere inguru zaila" in *Gabriel Aresti (1933-1975). Gabriel Arestiren mundua. Erakusketa eta Jardunaldiak*. Bilboko Udala-Gipuzkoako Foru Aldundia. Bilbo, Donostia. 43-60.
- BALLART, E. (1994). *Eironeia. La figuración irónica en el discurso literario moderno*. Sirmio. Quaderns Crema. Barcelona.
- CADARSO, H. (2001): "En torno a Gabriel Aresti. Geografía sentimental de un poeta bilbaíno". *Bidebarrieta*. IX. 81-103.
- DEL CERRO, R; ROMERA, J.C. (2001): "Gabriel Aresti, izena eta izana". *Bidebarrieta*. IX. 17-80.
- ELKAR LANEAN (1999): *Gabriel Arestiri Omenaldia. Bilbok bere seme prestuari. 1986ko Ihardunaldien aktak*. Bilboko Udala. Bilbao.
- ELKAR LANEAN (2000): *Gabriel Aresti (1933-1975). Gabriel Arestiren mundua. Erakusketa eta Jardunaldiak*. Bilboko Udala-Gipuzkoako Foru Aldundia. Bilbo, Donostia.
- JUARISTI, Jon (1976): "Hitzatze/Epílogo" in ARESTI, Gabriel: *Obra Guztiak. Poemak II*. Kriseilu. Donostia. 506-517.
- , (1987): *Historia de la literatura vasca*. Taurus. Madril.
- KINTANA, X. (arg.) (2014): *Harri eta Herri. Artikulu Bilduma*. Euskaltzaindia. Gabriel Aresti Kultura Elkarte. Bilbo
- KORTAZAR, Jon (2003): *El poeta Gabriel Aresti (1933-1975)*. BBK Fundazioa. Bilbo.
- , (2010): "El poeta Gabriel Aresti". *Cuadernos de Alzate*. 43. 68-101.
- , (2015): "Las relaciones literarias entre Blas de Otero y Gabriel Aresti". *Ancia*. 8. 6-11.

- <http://www.fundacionblasdeotero.org/images/documentos/ancia/Ancia-8.pdf> [2017ko urtarrilean kontsultatua].
- , & Paulo KORTAZAR (2016): “Sarrera” in *Mailu batekin: Biola batekin*. Jon Kortazarren eta Paulo Kortazarren edizioa. Bilboko Udala.
- , (2016) : “La poesía de Gabriel Aresti, un proceso de ideologización en la literatura vasca contemporánea” in KORTAZAR, Jon (editor): *Autonomía e Ideología. Tensiones en el campo cultural vasco*. Iberoamericana-Vervuert. Madrid-Frankfurt
- LANDA, K. (1999): “Gabriel Arestiren obra” in *Gabriel Arestiri Omenaldia. Bilbok bere seme prestuari. 1986ko Ihardunaldien aktak*. Bilboko Udala. Bilbao. 35-48.
- , (2013): “Gabriel Aresti: Nazionalismoa eta Sozialismoa Bilbon eta Euskal Herrian” in ELKAR LANEAN: *Bilbon, 2012ko irailaren 14an egindako Nazionalismoa ikertuz: nazionalismoa, demokrazia eta kultura I. Kongresuaren akta-liburua. Minutes Book of Research on Nationalism 1st Conference: nationalism, democracy and culture*. Bilbao, September 14th, 2012. EHU. 113-122.
- MANTEROLA, Ismael (2016): “Compromiso o especificidad del medio. arte en el País Vasco en las últimas décadas del siglo XX” in KORTAZAR, Jon (editor): *Autonomía e Ideología. Tensiones en el campo cultural vasco*. Iberoamericana-Vervuert. Madrid-Frankfurt.
- MITXELENA, K. (1978): “Miscelania filológica vasca II. Aspectos de la métrica de Aresti”. *Fontes Linguae Vasconum*. X. 389-413.
- MORTARA GARAVELLI, Bice (1988): *Manual de Retórica*. Cátedra. Madril.
- NANCLARES GÓMEZ, G. (1998): *Tras el reino de piedra. Una aproximación a la literatura nacionalista vasca y gallega de los años 60*. Diputación Foral de Alava. Vitoria.
- OTEIZA, Jorge: (1975): *Quosque Tandem...! Ensayo de interpretación estética del alma vasca*. Txertoa. Donostia.
- , (1983): *Ejercicios espirituales en un túnel*. Hordago. Donostia.
- SALABURU, P., X. ALBERDI (ed.) (2012): *The Challenge of a Bilingual Society in the Basque Country*. University of Nevada. Center for Basque Studies. Reno.
- SARASOLA, I. (1979): “Hitzaurrea” in ARESTI, G.: *Obra guztiak. Poemak I*. Haranburu Altuna. Donostia. p. 10-99.
- SARASOLA, I. (2016): “Gabriel Arestiren Harri eta Herri-tik desagerturiko bi poema”. *Berria*. 23/02/2016.

HITZAURREAK

Mikel Arrutza jaunarena:

HORRI ETA URRI (Poema ttipia).

Gabriel Aresti eta Juan San Martin, ene adiskide
minei.

Ilundu zait — eguzkia; — gaba dut — lagunkide; — dezadan
nunbait estal — nire ames eroa.

Altos Hornos'ko — argia — zeruan — dut ikusten; — argi ma-
darikatua! — zeinbat gizarajo — dituzu — ondatzen.

Gizonak al dira? — esklaboak ote?, — edo ta, — arima bako —
animaliak?

Altos Hornos — argi dut; — giza-esklaboak, — obreru gai-
zoak, — badijoaz umil — lantegietaruntz.

Eskuan otzarak, — aietan gosea; — begira — zerura... — be-
gira — lurrera... — Seme-alabak — etxean, — gosakide, ausaz; —
emazteak, berdin, — zer janik — balute — jango luketela.

Illundu zait berriz — eguzkia. — Errekaldeberrin — nago
orai, — zer ikusten dut — emen, — alegia? — Gizon ta emaku-
me — neska eta mutil, — atzerri jendia; au al da — au, gure
erria?

Automobillak — ugari, — autobusak eta trolebusak; — aparka-
tzeko — tokirik ez. — Problema tremendoa, — gure gaurko —
problema au! — Nun aparkatuko — ote gera — laister — eus-
kaldunak?

Errekaldeberrin — ezta guretzat — tokirik gaur; — beste **Errekaldeberriren** bat — topatu bearko. — Nun baiña? — Euskalerrian ez. — Gure erria — galdua baita — euskaldunentzat. — Lurrez aidatu — bearra dugu, — Euskalerriko — semeak.

Au da egungo — poesi berria; — leenagoko — poetak — ez dira — gauza. — Tentelkeri — utsak — baizik — etzituzten — esaten — leenagoko — poeta — zaharrak.

Ut, ortikan, — kantari ergelak! — bide berrietan — sartuak — gera — gaur, gizonok.

Orai bai, — orai — egiten ditugu — benetako poesiak, actualidades (sic) — bestiturikoak.

Baskuentze — klaroan — ari gera — gaur, — olatu berriko — **Beatles** — gazte — ulesapa — luzeak.

Kitarra — elektrikoarekin — ekingo diogu — kanta berriak — kantatuz — eta — gorputzarekin — mobimentu — modernuak — egiten.

Au ikusten — dutenean, — leengo erako — poeta — kaxkarrak, — lotsatuta — geldituko dira.

Bazan — bear izana, — gure baskuentze — hermosoa — salbatu — nahi — badugu, — bide ortara — jo bearko — dugu.

Bijoaz — zorionean, — atzoko — txotxolokeriak, — betoz — ordu onean, — actualidades (sic) — adornauriko — ideia — berriak.

Populuak — artuko ditu — bai, — kontentuz — beterik, — gure modernismoak — eta — utziko — betiko — oskurantismoa.

Munduan — eztago — baskuentze — modernu — au baiño — idioma oberikan.

Preparatuak gaude — gaurko — gazte — beatleszaleak, — Baskoniako — idioma guzia — erderazko bokabloz — betetzeko. Ori izango — dugu — benetako — baskuentzea.

Klarki — konprenituko — digute — geroko jenerazioak, — eta — orrela — salbatuko dugu — bai, — gure idioma — maitea.

Eztugu — bear — leengo — Euskaltzaindirik, — Akademia — Baskongadea — zabalduko dugu — orai, — eta — berau — izanen da — guzian — gidari — bakarra.

Aupa baskongaduak! — saludatu dezagun — ezkerraldetik — datorren — argi berri — au!

* * *

Jurgi Oteitza jaunarena:

Gabriel, Atzoko arratsaldean (haren zai nengoen), zure liburua heldu zitzaidan, zu irakurtzeko nire arima atera nuen maginatik, ohearen gainean jaurtiki nuen nire gorputza, eskua-
ren ondoan jarri nuen (hain da oraindik beharrezkoa). Horre-
gatik ikusten dut (gure Sorterria), etzanik dagoen gure Gor-
putz haundi hori, itsas ondoan hilik edo lokaturik, orain iha-
rrausten hasten dena. Zurekin ikusten dut mendi batetik be-
zala (itsasotik), nola piztutzen den gure behinolako odol beroa.
Gure bihotzera apuntatu zuten, baina gaurko egunkariak dioen
Nichols andre horrek, oraindik dirau bere gorputzaren barre-
nean bizirik, bihotza eskumaldean zedukalako. (Igarrita eduki
uste dut azalduera hau alde z aurretik).

Elorrio ezagutzen duzu? Zure liburuarekin sentitu dut (gure
Gorputz haundi honetan), nire bizitzako zorionik haundiena,
aurreneko boza, haltuena, zurean. Goiz batean Agiñan lurra-
ren gainean makurturik kromlek txiki eta huts baten ondoan
nengoelarik entzuten iruditu zitzaidan bozaren parekoa da.
Boz haren desesperantza haundia konprenitu nuen, eta zergatik
hiltzen zen. Aspaldi honetan entzun dut berriz ere Elorri-
on (Jon-
done Mikeleko hermitan, bederatzigarren zekurukoan). Katabut
megalitiko batean gizon askorentzako hezur-ibai bat dago, eta
bat bakarra zen, desesperantzaturik deiadar egiten zuena (ga-
rraisia horretan bizi naiz orduetik, boz horretan), bere ezpata-
ren bila astintzen zirudiena. Eta zurezko estalki arin hura, ikus
genezan haur batek jaso zuena... Beste gizon bat zen, eta ber-
bera, oraindik hiltzear dagoena. Garraisiaka jarraikiko dut
(boz harekin berarekin, haren barrenean bizi naiz). Ezpata hori
bilatzen dut, nire besoak ezluke jasoko. Laguntza eskatu nuen,
zurea. Orain nirea bezalako beste boz bat entzuten dut, nirea
baino goragoa, baina bakarrik dagoelalarik nirea bezain ahula.
Beste boz batzuk ere entzuten ditut (Elorri-
on egon zara?). Elkarrekin egoten garenean, eguna urratuko berriz ere. Laster
bilduko gara.